

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4070>

"TEZER ÖZLÜ'DEN LEYLÂ ERBİL'E MEKTUPLAR" DA TÜRK TOPLUMU VE AYDINLARI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELER

EVALUATIONS ON THE TURKISH SOCIETY AND INTELLECTUALS IN "THE LETTERS FROM TEZER ÖZLÜ TO LEYLÂ ERBİL"

Pelin DİMDİK EMEKSİZ*

Öz

Bu çalışmada "Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar" adlı eser incelenmiştir. Mektuplarda olumsuz eleştirinin hedefi olan isimler gizlenmiştir. Mektupların dili iki kişinin samimi diyalogları şeklindedir. Özlü'nün anlaşılır ve süsten uzak bir üslubu vardır.

Mektuplar, insanlara geçmişten haber veren formlardır. Bazen bir belge niteliği taşıdıkları gibi kişilerin hayatlarına yönelik ayrıntılara yer vermeleri açısından edebiyat dünyasındaki yazarların ve eserlerinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayabilecek bir niteliktedirler. Bu bakımdan mektup araştırmaları önem taşımaktadır.

Tezer Özlü'nün ve Leylâ Erbil'in Türk toplumu ve Türk aydınları hakkındaki değerlendirmelerinden hareketle 1970 ile 1980'li yıllarda Türk düşünürlerinin ve toplumunun yaşadığı problemleri tespit etmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Eserde amacımız doğrultusunda saptadığımız kısımlar alıntılanmış olup bilgiler organize edildikten sonra yorumlama yoluna gidilmiştir.

Sıkıntılı bazı hayat tecrübelerinden sonra halk arasında manik-depresif hastalık olarak bilinen bir illete, ilerleyen süreçte de kanser hastalığına yakalanan Tezer Özlü, her özgürlükçü Türk aydınının derinden hissettiği; sosyal ve siyasi baskı, şiddet, korku ve cehalet kültürünün yoğunluğunda bunalımlar yaşamıştır. Bu sosyal ve siyasi engellemelerin etkisi altında kaleme aldığı eserlerinde bireyin ve toplumun önemli meselelerine değinmeyi ihmal etmeyerek özgün eserler vermeyi başarmıştır. Bu eser, Türk toplumunun genel görünümünü yansıtmaya ve ilerlemecilikten yana olan Türk düşünürlerine yol gösterici bir konumda bulunması bakımından kıymetli sayılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Tezer Özlü, Leylâ Erbil, Türk Toplumu, Türk Aydını, Toplumsal Sorunlar, Mektup.

Abstract

In this study, the work titled "The Letters from Leylâ Erbil to Tezer Özlü" was examined. In the letters, names that are the target of negative criticism are hidden. The language of the letters is in the form of sincere dialogues of two people. Özlü has a clear and simple style.

Letters are forms that inform people about the past. Sometimes they have the characteristics of a document and they can also contribute to a better understanding of the writers and their works in the world of literature in terms of giving details about the lives of people. In this regard, letter research is important.

Based on the evaluations of Tezer Özlü and Leylâ Erbil about Turkish society and Turkish intellectuals, it is the aim of this study to identify the problems experienced by Turkish thinkers and society in the 1970s and 1980s. In the study, the parts we identified in accordance with our purpose were quoted and after the information was organized, interpretation method was used.

After some troubled life experiences, Tezer Özlü, who caught a disease among the people known as manic-depressive illness and cancer in the future, felt what every libertarian Turkish intellectual felt deeply; crises experienced in the intensity of social and political oppression, violence, fear and ignorance culture. In her works, which she wrote under the influence of these social and political obstacles, she managed to produce original works by not neglecting to touch on the important issues of the individual and the society. This work should be considered valuable for that it reflects the general outlook of Turkish society and is in a guiding position for Turkish thinkers who favor progressivism.

Keywords: Tezer Özlü, Leylâ Erbil, Turkish Society, Turkish Intellectual, Social Problems, Letter.

* Dr. Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, pelindimdik@hotmail.com

Giriş

Mektuplar; dil tarihi, sosyo-tarihsel ve sosyo-dilbilimsel araştırmalar için bilgi sağladıklarından tarihsel dilbilimi için çok değerli verilerdir. Son araştırmalar mektupları belge ve materyal olarak değerlendirmektedir. Bu alandaki araştırmaların sonuçları geçmiş kültürlerde resmî ilişkilerin ve bilgi alışverişinin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmuş ve sosyal etkileşime ışık tutmuştur. Daha geleneksel bir çalışma alanı ise mektubu yüzyıllar boyunca hem pratik hem de edebi birçok farklı türe yol açan bir form olarak ele almaktadır. (Camiciotti, 2014, 17)

Mektup yazmak, eskiden yaygınlıkla kullanılan bir iletişim şekliydi. Telefon, internet gibi haberleşme araçlarının olmadığı dönemlerde insanlar duygu ve düşüncelerini mektupla ifade etmişlerdir.

Genel olarak mektup iki türe ayrılır. Birincisi resmi mektup, diğeri gayriresmî mektuptur. Resmî olmayan mektuplarda yazar, kendi tutku ve duygularını veya sadece kişisel bilgi alışverişi içeriklerini gösterir, ancak resmî yazının, içerik ve yapı bakımından akademik ve profesyonel bir atmosferi vardır. Resmî mektupta gösterilen tüm bilgiler profesyonelce düzenlenmelidir. (Xosiyatkulovna, 2018, 66)

Mektupta duygu ve düşüncelerin aktarılma tarzı önem taşımaktadır. Mektubun yazıldığı kişinin yakınlık derecesine göre üslup da değişikliğe uğrar. Samimi olduğumuz insanlara mektup yazarken duyguların ön planda olduğu yani öznel bir ifade şeklimiz vardır. Resmî yazışmalarımızı ise nesnel bir bakış açısıyla kaleme alırız.

Bir mektup yazmak zaman alır, sadece kelimeleri cümle haline getirmek değil, neyi ifade edeceğini ve nasıl ifade edeceğini düşünmek de zaman alır. Harflerin bir tutumu vardır. İkna edici, tartışmacı veya zekice hatta düpedüz komik olabilirler. Ancak diplomatik, cesaretlendirici ve rahatlatıcı da olabilirler. Bir mektup düşünce ve sabır ister, çünkü yazar düşüncelerini iletmek için sadece doğru kelimeleri seçmelidir. En önemlisi, bir mektup yazmak, yazdığınız kişinin anlamasını gerektirir. Bir mektup, yazar ve okuyucu arasındaki kişisel, özel bir ilişkidir. (Letters About Literature, <http://read.gov/documents/LAL-Teaching-Guide-REVISED.pdf>, 8.02.2020)

Mektupta söylemek istediklerimizi karşımızdaki kişinin anlayacağı bir dille yazabilmek çok önemlidir. Karşı tarafın eğitim ve zekâ düzeyi, yaşı gibi faktörler araya girdiğinden uygun kelimeleri seçebilmenin anlaşılacak için bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır. Şartlar ne olursa olsun mektubun dili süsten uzak olmalıdır.

Bir mektubun amacı düşünceyi iletmektir. Bu düşüncenin gerçeklerle ilgisi olabilir ve diğer amaç düşüncenin harekete geçmesini sağlamak olabilir. Ancak eylem sadece düşüncenin ne kadar iyi aktarıldığına bağlıdır. Harflerin süslü ve mükemmel olması gerektiğini düşünenler; eğer kişi sadece kendini basit ve açık bir şekilde ifade ederse, bunun bir miktar bilgisizlikten kaynaklandığını ve gerçek bilginin büyük, etkileyici sözlerle ve ilgili yapılarla ortaya çıktığını söylemektedirler. Bundan daha büyük bir hata olamazdı. Çünkü dili gerçekten bilen adam basitçe yazacaktır. (Crowther, 2007, 2)

Tezer Özlü'nün mektupları, yazınsal mektup türüne iyi birer örneklerdir. (Yiğit, 2010, 98) Mektupların en dikkat çeken özelliği "yalın, anlaşılır bir dille yazılmış" olmaları ve (Gümüş, 2016, 142) yazarın mektuplarında edebî ve samimi bir ifade şeklini benimsemiş olmasıdır. Tezer Özlü onları "karşısındakiyle konuşur gibi yazmıştır." (Yiğit, 2010, 98) Sönmez (2015) bu mektupları şöyle tarif etmektedir:

"Çağdaş Türk Edebiyatı'nın 'sıradışı' bu iki yazarı, mektuplarıyla kurdukları diyalogu, bilinen anlamıyla 'mektup edebiyatının' dışına çıkarmışlar. (...) her ne kadar Leyla Erbil'in ne yazdığını bilmese de, iki yazar arasında varolan yakın dostluğun hangi boyutlarda geliştiğini, nasıl bir seyir izlediğini duyumsatıyor okuyucuya. (...). Tezer Özlü- Leyla Erbil mektuplaşmasını ele aldığımızda, dikkati çeken ilk öge, Erbil'in son derece yerinde bir yaklaşımla, Özlü'nün hakkında yorum yaptığı kişileri A, B, C, D, E, H, P, K gibi harflerle soyutlaştırması. Böylece Erbil bu mektupların dedikoduya kaçan ve arkasında kişisel anlaşmazlıkların yattığı özel ilişkileri parantez içine alarak, Özlü'nün mektuplarının 'öbür yüzü'nü okuyucuya açmış oluyor." (Sönmez, 2015, 141; akt. Gümüş, 2016, 84)

Yazarın düşünce yapısını, duygularını, sorunlarını, hayata bakışını, yaşam tarzını, hastalıklarını, yaptığı evlilikleri, başka yazarlar hakkındaki düşüncelerini, Türk ve Avrupa toplum yapısına getirdiği eleştirileri, edebî görüşlerini bu mektuplardan kısmen de olsa öğrenebiliyoruz. Nitekim Leylâ Erbil, kitaba yazdığı ön sözde "Tezer'in taşkın duyarlılığından kaynaklanan yergi ve övgülerindeki coşkuya da bu mektuplarla yaklaşacaksınız." (s.7-8) demiştir.

Leylâ Erbil kitapta kendi mektuplarına yer vermemiş, esere Özlü'yü anlatan dört adet yazısını koymuştur. Bu nedenle sadece Özlü'nün Erbil'e gönderdiği mektupları inceleyebildik. Ancak Leylâ Erbil,

bu dört yazıda Özlü'nün yanında Türk aydınının ve toplumunun problemlerine de değindiğinden makalenin aşağıdaki bölümünü bu yazıların incelemesine ayırdık.

A. Leylâ Erbil'in Gözünden Türk Toplumunun ve Aydınının Sorunları

Kitapta Leylâ Erbil'in, Tezer Özlü hakkında yazdığı bazı yazıların başlıkları şöyledir: "Son Aşk", "Yazarın Ülkesinde Bir Gezinti ya da "Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu...", "Sevgi ya da Sanat Dünyasında", "Dostluğumuza, Hastalığa ve Ölüm Meleğine Dair"... Bu yazılarında Özlü'yle ilgili önemli ayrıntılara yer veren yazar, onu anlamak için ülkenin içinde bulunduğu durumu gerçekçi bir bakışla değerlendirmek gerektiğini ifade eder:

"Tezer Özlü'yü anlamak için stadyumlardan ve ekranlardan fıskıran 'En büyük türkiyah! başka büyük yok!' inlemelerinin dışında bir yerlerden de ülkeyi seyretmek gerekiyor. Türkiye, aslında aşığı olduğu bu topraklar acılarına acı katmıştır Tezer'in. Din kökenli illiklik, resmî ideolojinin sarmalında özgür aklı boğmuştur bu ülkede. Buyurgan, yasakçı, ataerkil toplumun yatışmak bilmez gizli şiddeti, sadece on yılda bir sıkıyönetim dönemlerinde değil, sivil yönetimlerde de insan ilişkilerinin tüm alanlarını kaplamış, yurttaşların tümünü hasta etmiş, cehenneme çevirmiştir yaşamı. Hele Tezer gibi kozmopolit kültür sahibi insanlarınkini."¹ (Erbil, 2014, 13)

Weber, meşru otoriteyi; yasal, geleneksel, karizmatik olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Yasal otorite; meşru düzgüsel kurallara göre hâkimiyeti elinde bulunduranların buyruk verme hakkına sahip olduğu kabulüne dayanır. Geleneksel otorite; kökleri çok eskilere uzanan geleneklerin mukaddesliğine ve bunların hükümlerini esas alarak gücü kullananların meşruluğu inancına dayanır. Karizmatik otorite ise üstün niteliklerinden dolayı bir bireyin kutsallığına, gösterdiği kahramanlığa aynı zamanda bu kişinin örnek teşkil edecek davranışlarına ve koymuş olduğu kurallara yönelik duyulan bağlılığa dayanmaktadır. (Weber, 2013, 54)

Otorite; bireyin eylem, davranış ve yargılarını kontrol altına alarak kurallara itaat etmesini sağlayan güçtür. Sosyal düzenin inşasında anahtar rol üstlenen otorite aynı zamanda bir tür baskı mekanizması olarak da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çoğunluğun gönüllü onayı ile meşruluğu kanıtlanırsa bile karşıtlarını sindirmek adına belli yönleriyle üstün olanın ötekine hükmetmek için uyguladığı politika, niteliği gereği buyurgandır. Bu durum bireyde tahakküm hissini doğurur.

Kural ve buyruklara aykırı hareket edenleri cezalandırmayan otorite yoktur. Bireyler "şiddetin aldatıcı maskesi" görünümünde olan otoriteye saygı duymayı bıraktığı anda bu maske düşer. Otoriteler kendi otoritelerini pekiştirmek, koruma sorumluluğunu üstlenmek adına güç, gösterisinde bulunmaktan çekinmezler (Mendel, 2005, 30). Etki alanı içerisindeki kişilerin hak ve özgürlüklerini ihlal edici hükümler öne süren ve bunlara sorgusuz tabi olmalarını bekleyen bir otorite, zamanla insanların gözünde geçerlilik ve güvenilirliğini yitirmeye başlar. Böyle durumlarda kriz yaşayan güç sahipleri çareyi fiziksel, psikolojik, ekonomik ve bunun gibi caydırıcı şiddet türlerine başvurarak toplumsal korku uyandırmakta bulur. Burada esas amaç, egemenlikleri için tehdit oluşturan unsurları yıldırma, gerekirse ortadan kaldırmaktır. Güç, odaklarının şiddet olayları yalnızca bu misalle sınırlı kalmamaktadır. Bunlar toplumu değiştirmek, ona nizam vermek, hakikati hâkim kılmak gayesi altında, boyun eğdirmenin zorbaca bir biçimi olan şiddet yoluyla varlıklarının devamlılığını sağlarlar. Aksu, otoritenin bu yıkıcılığını şöyle izah etmektedir:

"Otorite, özsel olarak öldürme [cezalandırma] gücüdür, ancak bu salt haliyle varlığını sürdüremez, çünkü yıkıcılığı kendini de ortadan kaldırır. Bu nedenle otoritelerin ilk örneklerinden bu yana, öldürme[cezalandırma] gücü saklı bir tehdit olarak yapıcı görüntüler altına gizlenmiştir. Buna karşın, her otorite öldürme[cezalandırma] gücünü sezdirecek gövde gösterilerine gereksinim duyar. Bu gösteriler hem yaşam alanının içine yöneliktir hem dışına... Bu gösterilerin yaşam alanının dışına yönelik olanı kaba ve salt öldürme [cezalandırma] gücünün simgeleriyle yapılırken, yaşam alanının içine yönelik gösteriler daha çok örtülü ve kontrollüdür. (...) Otorite, varlığını sadece bu gizli öldürme[cezalandırma] gücüyle değil, türün üyelerinin gönüllü boyun eğmeleriyle gerçekleştirir. Otoritenin meşruluğunun dayanağı da bu gönüllü boyun eğmedir." (Aksu, 2009, 65)

Genellikle "barış araştırmalarının babası" olarak anılan Norveçli teorisyen Johan Galtung; doğrudan şiddet, yapısal şiddet ve kültürel şiddet olmak üzere üç yönlü şiddet tipolojisi geliştirmiştir. Doğrudan şiddet; yaşamın kendisini tehdit etmeye ve kişinin temel insani ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini azaltmaya hizmet eden davranışları temsil eder. Örnekler arasında öldürme, sakat bırakma, zorbalık, cinsel saldırı ve duygusal manipülasyon sayılabilir. Yapısal şiddet; bazı grupların temel insani ihtiyaçlarının

¹ Sadece sayfa numarası belirtilen alıntılar, "Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar" adlı kitaptan alınmış anlamına gelmektedir.

karşılmasını sağlayan fırsatlara, mallara ve hizmetlere eşit erişiminin engellenmesinin sistematik yollarını temsil eder. Bunlar marjinalleşmeye zorlayan yasal yapılarda olduğu gibi resmî olabilir veya kültürel olarak işlevsel olabilir ancak yasal yetkileri olmayabilir. Kültürel şiddet; doğrudan ve yapısal şiddeti “doğal” veya “doğru” ya da en azından kabul edilebilir kılan hâkim ya da öne çıkan sosyal normların varlığını temsil eder. Kültürel şiddet, belli inançların belirli bir kültüre gömülü olarak işlev görmesi ve nesiller boyunca eleştirel olmayan bir şekilde yeniden üretilmesidir. (Typologies of Violence and Peace, <https://rlp.hds.harvard.edu/our-approach/typologies-violence-and-peace>, 26.02.2019) Bu bakımdan toplumsal yapıya yönelik gerçekleştirilen dürüstçe ve cesurca eleştiriler yıkıcı davranışların tekrarlanmasını önlemek bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bir toplumun sosyal, siyasal ve kültürel alışkanlıklarının yalnızca iyi yönlerini görüp bunları abartarak sunmak, zamanla gerçekle olan bağlantının kopmasına sebep olacaktır. Toplumsal yapının zararlı ve tehlikeli tarafları irdelenmelidir ki bireyler yaşamlarına yönelik tehditlerin bilincinde olarak hareket edebilsinler.

Toplumsal şiddet eğiliminin yol açtığı hastalıklar, kaybolan özgürlükler, yitirilen ya da acı içindeki yaşamlar “futbol sahalarından, camilerden ve ekranlardan yükselen sesler[le] hiçbir vakit örtüşüyor.” (s.14) diyen Leylâ Erbil, Türk aydınının ülkenin siyasal atmosferinde yaşadığı sıkıntıları dile getirmektedir. Ona göre var olan yaşantıyla anlatılan ya da gösterilen yaşantılar arasında hissedilen derin bir fark vardır:

“1 Mayıs 1977. Kendimi bildim bileli örgütlerimin katıldığı bütün özgürlükçü eylemlere katılıyorum. O gün de "Türkiye Yazarlar Sendikası" saflarıdayım. Görkemli bir işçi bayramı kutlaması sona ermek üzere. (...) Bir anda silahlar patlıyor, bir karışıklık ve şaşkınlık, ardından peş peşe yükselen makineli tüfekler, panzerler, sirenler... Toz duman içinde bir savaş alanının ortasında buluyoruz kendimizi; her zaman olduğu gibi, güvenlik güçleri (!), "çember sakallılar" ve "kurtlar"ın ortak cihadının arasından çil yavrusu gibi dağılıp kurtarıyoruz canımızı. Yanımda Tezer'i görüyorum, koşarak Elmadağ yönüne kaçıyoruz. Ardımızda çığlıklar; arkadaşlarımızın haykırışı: "Kızıma rastladın mı? Babamı gördün mü? Annemi görürsen telefon et..." İşçi sınıfının, solun yükselişinin kırk ölü, yüzlerce yaralıyla durdurulduğu gün. Bizim bulunduğumuz bu alanlardan yükselen seslerle, futbol sahalarından, camilerden ve ekranlardan yükselen sesler hiçbir vakit örtüşüyor. O gece sabaha kadar uyanık Tezer. Sabaha kadar kapıları, camları, halıları siliyor, çatal bıçakları ovup parlatıyor. Devletin üzerine sıçrattığı kanı yuğup arıtmak istiyor.” (s.13-14)

Sosyal ve siyasal baskılar, kışkırtmalar, cinayetler, yasaklar Özlü’yü bunaltmış ve ülkesinden uzaklaştırmıştır. Yazarın sarf ettiği "burası bizim yurdumuz değil ki, burası bizi öldürmek isteyenlerin yurdu!" cümlesi ülkede yaratılmaya çalışılan korku, şiddet ve baskı atmosferinin neden olduğu isyanı ifade etmektedir:

“Sabah görüştüğümüzde bir kez daha bu ülkeyi terk edeceğine yemin ediyor. Mücadeleyi sürdürme lafları ediyorum ben, o ise, "burası bizim yurdumuz değil ki, burası bizi öldürmek isteyenlerin yurdu!" diyerek sürekli yineliyor... Hâlâ da öyle değil mi? Ben, Tezer Özlü'nün sıkıntılarının, büyük ölçüde, kışkırtılan bu toplumsal şiddetten, korkudan kaynaklandığına inananlardanım. Burada Baudelaire için söyleneni anımsıyorum, "Baudelaire'i çıldırtan Fransız emperyalizmiydi..." Hepimizi de öyle! (...) Böyle bir Türkiye’de genç bir Türk kadın yazarın (artık "kadın yazar" sözcüğünü kullanmam gerekiyor, çünkü erkek yazar olsaydı doksanında bile olsa on yaşındaki bir kız çocuğuyla evlenmesine ses edilmezdi?) kendinden yaşça ufak bir yabancı erkekle evlenmesine yetkililer bir türlü izin vermiyor! Engeller çıkarılıyor; sorgular sualler, nedenler, nasıllar, ertelemeler... Tam iki yıl! İki yıl sonra pes ediyor Tezer, Zürih’e yerleşiyor.” (s.14-15)

Aşağıda Tezer Özlü’nün yurtdışındayken Leylâ Erbil’e yazdığı mektuplarda Türk toplumu ve aydınına dair görüşlerine yer verilmiştir.

B. Tezer Özlü’nün Türk Toplumu ve Aydınları Hakkındaki Değerlendirmeleri

Yusuf Atılgan, Orhan Duru, Ferit Edgü, Leylâ Erbil ve Demir Özlü’nün dahil olduğu 1950 kuşağı vasıtasıyla öğrendiği varoluşçu edebiyat, Tezer Özlü’nün eserleri için önemli bir kaynaktır. 1950 kuşağının yazarları, o dönemde dünyada yaygınlaşan bu düşünce akımının tesiriyle özneliği vurgulamış ve dönemin insanının iç gerçekliğine odaklanan anlatılara yer vermiştir. (Akdik, 2019, 111) Özlü, Fethi Naci gibilerin özenti bir “bunaltı edebiyatı” (Özçelebi, 2006, 238) diye eleştirdiği varoluşçuluğu umut vadeden bir felsefi anlayış şeklinde yeniden yorumlamıştır. “Özlü’nün metinlerinde özgürleşme, direnme ve iyileşme gibi izlekler çerçevesinde düşünebileceğimiz umut meselesi kadın özne olmanın yolunu açan bir varoluşçuluk çizgisinde ilerlemektedir.” (Akdik, 2019, 111-112)

“Gözyaşı edebiyatı” acı, hüznün ve ezilmişlik kültürüyle harmanlanmış, bireyin duygularına dokunan bir çaresizliğin, içinden çıkılamamazlığın verdiği karamsarlıktan dolayı bir bakıma arabesk bir

edebiyattır. Alt kültür edebiyatında da karşılaştığımız bu kavram genellikle olumsuz bir çağrışımı akıllara getirmektedir. Nitekim Özlü de edebiyat çevrelerindeki bazı yazar ve eleştirmenleri, dönemlerinin çok gerisinde oldukları ve beğenilerinin ikelliği nedeniyle bunların sadece duygu sömürüsü yani “gözyaşı edebiyatı”ndan anladıklarını söyleyerek bu tarz edebiyat yapanları ve ondan hoşlananları yerer:

“Şuna da inanıyorum ki, bizim edebiyat dünyamızdaki birçok eleştirmen ve bazı yazarlar daha çağın ya da benim inandığım düşüncenin çok gerisinde... Örneğin C. Olacak iş değil! Ya da Fethi Naci'nin Türk yazarından ille de bir Stendhal, ya da Dostoyevski beklemesi gibi... Senin kitaplarının derinliğini ve yazınsal niteliklerini hiçbiri anlamadı. Ancak kendi ilkel beğenilerine ayak uyduran A. ya da B.'nin fabrikalaşan gözyaşları edebiyatını anlayabiliyor. Sen Türk yazınına çığır getirmiş, bir yazarsın, ben de senin yolunda ilerleyip... gidip, hiç değilse, yazı ve sözle bu mücadeleyi sürdüreceğim...” (s.25)

Köy edebiyatı 1950'li yıllarda oldukça rağbet görmüştür. Örneğin Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Mehmet Başaran ve Talip Apaydın köy enstitülü yazarlardır. Köyü ve köylüyü anlatan ancak köy enstitülü çıkışlı olmayan yazarlar da vardır. Bunlar Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Samim Kocagöz ve Kemal Tahir gibi yazarlardır. Bu yazarlar çoğunlukla yaşadıklarını, bildiklerini ve gözlemlerini yazmışlardır. (Özçelebi, 2006, 229-230)

Tahsin Yücel ile Tezer Özlü'nün köy edebiyatı kavramına benzer açılardan baktığını söylemek mümkündür. Onun bakış açısıyla kentliye, köyü ve köylüyü; köylüye, kenti ve kentliyi anlatmak sanatı sınırlandırmaktır. Köyü ya da kenti anlatmak gerçek sanatçının meselesi değildir. “Onun insanı, kendini, çevresindeki insanı, hayalindeki insanı anlatmak gibi bir sorunu vardır. Bütün sanatçıların sorunu insandır.” (Yücel, 1954, 6; akt. Özçelebi, 2006, 236)

Özlü kendisini ve Leylâ Erbil'i uluslararası yazarlar olarak nitelendirmekte ve yerel edebiyat yaptıkları için bazı yazarları eleştirmektedir. Ayrıca “köy edebiyatı” gibi “lokal edebiyat” anlayışlarının sonunun geldiğini belirtir:

“Berlin yazınsal açıdan tam bir skandaldı, adamların cehaletinden kaynaklanan, düşünmek bile istemiyorum, (...) insanı edebiyata düşman edebilecek bir toplantı. (...) Ama insanın seyahat edecek parası olmadığı için, bir de o insanların çalışmalarını -daha doğrusu yanlış çalışmalarını- gözle görebilmek için gidiyorum. (...) Aydınların bildirisinin yayımlandığını okudum. (...) Gene aydınlar konusunda: O aydınların birçoğu senin, benim anladığım anlamda aydın değil, onlar lokal aydın, lokal yazar. Sen uluslararası bir aydın ve yazarsın, onlardan ayrıldığımız nokta bu. Harald'ın Mahmut Makal'a Berlin'de sorduğu gibi: - Siz hangi köyün yazarısınız? Onlar da o kentin, o muhtarlığın aydınları, Leyla'cıgım... Sen bunları aşmışsın, o aşamadı ise, kendi sorunu... (...) Şimdilik hiçbir şey yazmıyorum, not bile almıyorum, biliyorsun, bizim içimizde bir kitabın oluşması yıllar sürer... Öyle A. gibi her yaz bir (...) attıramayız. Ö'nün kitabı ve aydınlar için söylediklerine aynen katılıyorum. Hele... bunamışına... (...) ama bana kalırsa artık bu takımlar yüzdüler, yüzdüler, sonuna geldiler... onlar da, köy yazarları da...” (s.47,49-50,53-54)

Özlü'nün “lokal edebiyat”, “lokal yazarlar” değerlendirmesini yaptığı ve bu nedenle beğenmediği “köy edebiyatı”nın etkisini hangi şartlar altında yitirdiğinin bütüncül bir izahını Çankaya (2013) şöyle yapmaktadır:

Cumhuriyet dönemindeki “efendimiz köylü” düşüncesi değişim geçirmiş, “köylü” kelimesi artık aşağılayıcı bir tanım haline gelmiştir. 1960'lı yılların sonuna doğru köy insanı da köylü kalmak istememekte, İstanbul hayali kurmaktadır. Köyden kente gelen köylü, “proleter” de olmak istemez. Başkasının yanında işe girse bile bir an önce kendi işini kurmak niyetindedir. Bu amaçla işportacılık, lahmacunculuk gibi “marjinal” mesleklere yönelir. Köylünün esas maksadı bazı aydınların dediği gibi işçi olarak kalıp devrim yapmak değildir. O İstanbul'u ele geçirmek niyetindedir! “Çünkü ülkemizde, Türkiye'yi “küçük Amerika” yapmayı vaat eden iktidarların yönetiminde olduğu bir süreç yaşanmaktadır. Bu yanıyla İstanbul, köyünden kopup gelmiş, bu kitlelerin büyük bölümü için, bir “rüya şehir”dir; ne var ki bu “rüya”nın “kavga vererek” devrim yapmak değil, ‘aç ama güçlü kaslarla’ bu kenti ele geçirmek, ‘yağma sofrası’ndan pay almak olduğunu Türkiye daha sonra öğrenecektir! (...) Özellikle 1970'lerden itibaren burjuvazi yükselir, Türkiye dünyaya açılır, birey öne çıkarken, köy edebiyatının da gücünü yitirmeye başladığı görülür. İşte, Türk edebiyatında 1950-1970 döneminde oldukça etkili olmuş bir akım olan “köy edebiyatı”nın yükselişi ve zayıflamasını anlamak için bu dönemdeki toplumsal değişimi kavramak gereklidir.” (Çankaya, 2013, 51-52)

Özlü “köylü takımı”yla aralarında ortak bir nokta bulunmadığını çünkü bambaşka dünyaların insanları olduklarını belirttiğinden sonra Almanya'da yaşayan Türklerin yoksulluğundan, eğitim ve kültür sorunlarından bahseder:

“Buradaki köylü takımını hiç görmüyorum. Aslında bana söyleyecekleri hiçbir tarafları yok. Çok başka dünyaların insanlarıyız. Fakir Baykurt'u Duisburg'da gördüm. (...) Türk kesimini görmemezlikten

gelip, köşeye çekilmeye olanak yok. Buradaki Türkler'in çok büyük sorunları var. Hemen hepsi ruh hastası olmuş, politik bilinçleri olanlar dışında. Türkler, bu toplum içinde -ne yazık ki- bir yama gibi duruyor. Çok acıklı. Burada Türkler'in yoğun olduğu semtlere, yalnızca lahmacun ve eskici kültürü getirmişler. Soğan, biber ve kıyma kültürü... Deniz bile diyor ki: "Bu toplumun en fakir kesimini oluşturduktan sonra neden buradalar?" Tabii hem Türkiye'de, hem burada bu sorunu çözebilmenin tek yolu, kültür ve eğitim. Onu da kim gerçekleştirecek. Almanlar doğrusu çok çalışmaya çalışıyor. İyi niyetlileri de çok. Kitaplıklar, okumalar, kültür haftaları, ama bakıyorsun, bizimkiler, yemyeşil bir cami kuruyor...." (s.26)

Mahalle ve gün kültürü genellikle toplumun alt kesimine ait bir yaşam şeklidir. Günler, insanların toplu bir şekilde yemek yiyerek ya da atıştırarak gerçekleştirdikleri dedikodu üretme faaliyetlerinin bir sonucudur. Tam anlamıyla bir tüketim kültürüdür. Bu tür ortamlarda konuşulan ev temizliği, yemek, eşyalar, kıyafet, sağlık sorunları, aile ve tanıdıkların hayatı gibi meselelerin entelektüel bir yaklaşımla ele alındığı nadir görülen bir durumdur. Mahalle kültürü bir anlamda şehirlerde köy kültürünün devamı şeklindedir. Sınırlı bilgi düzeyine sahip ancak bilgiçe davranan insanların kendini tatmin şekli olarak da düşünülebilir. Bugün de televizyon ekranlarından bizlere telkin edilen kültür tam olarak böyledir.

Özlü, mektuplarında topluma yön vermesi, örnek olması beklenen bazı yazarların cahil, kendi küçük çevrelerinde kapalı kalmış, dünyaya açılmamış olduğundan yakınmakta, kimi kadın yazarları "mahalle ve gün kadını" diyerek küçümsemektedir. Bununla beraber ismi verilmeyip yalnızca "C." harfiyle belirtilen bir kadın yazar hakkında da olumsuz düşüncelerini beyan etmiştir:

"Bu gariban insanlar ne kendilerinin, ne yazdıklarının farkındalar. Zaten farkında olsalar bunları yazmazlar. Cahil insanlar. Aksaray köftecisi ne ise, bunların yaptıkları edebiyat da bu... Ne büyük acı ki, topluma yön verecek olan yazarlar, kendi kendilerinin bilincinde değiller. Dünyanın ve dünya yazınının ne olduğunu bilemiyorlar. Bunlar daha mahalle ve gün kadını. (...) Geçenlerde Erden'in gönderdiği Gösteri'de bilmem ne diye bir kadın yazarın... vs. diye bir öykü mü ne... Kadın, öyküsünde "fasulye daha pişmedi, sen pırhasa ye!" diyor. Be kadın Konya Lezzet'e açsı ol, neden öykü yazmaya kalkıyorsun? (...) C.'nin müthiş öykülerini aldım. İnsanın utanması gerekir... Onu yazan da, basan da utanmalı... Ne acıklı, ne acıklı, ne zavallı. Ama işte kendi dünyalarının ne denli acıklı, ne denli dar, ne denli dilenci hayatı olduğunu kanıtlamıyor mu?" (...) Buradaki Türkler'in durumu bir felaket. İşçilerin de, güya entelektüellerin de. İşte C. bir örnek. Dilencilik, yalancılık, onu herkes anlamış... (...) Neyse. Ben kendilerini hiç görmüyorum. Hiçbir Türk'ü ne görüyorum, ne konuşuyorum. (...) Roma'da Anders'e gönderdiği son kitabını karıştırdım C.'nin. İnan, hayatımda bu denli aşıklık bir şey okumadım. (...) Aziz Nesin'e ne hakaretler karının yeni kitabında, herkes salak, herkes satılmış, o dürüst, devrimci, ilerici, kadıncı (ama erkek de seviyor)... böyle bir rezalet olamaz." (s.29-30,45)

Türkiye'de temel problem aydınlar ile halk arasındaki düşünce farkıdır. Halk kültürü ile aydınların kültürü çatışmaktadır. Bununla birlikte halktan gelen, halktan kopuk olmadığını göstermek isteyen yazarlar da halka hitap etmek kaygısıyla edebiyatın düzeyini büyük ölçüde düşürmüşlerdir. Edebi eserin gerçekçi bir bakış açısıyla yazılmış olması şüphesiz önem taşımaktadır. Ancak halka inmek gerekçesiyle yapılan edebiyat, onun kültürünü geliştirmek, bilgisini arttırmak, ona hayata dair yeni, farklı ve anlamlı bakış açıları kazandırmak yerine yıllardan beri var olan bu çatışmayı daha fazla tetiklemiştir. Halka kendisini olduğu gibi sunmanın ona kazandıracığı bir perspektif yoktur. Sanatta, siyasette, bilimde kısaca her alanda asıl mesele doğru verilerle halkın kültür ve bilgisini yükseltmek olmalıdır.

Türkiye'yi yurt dışında temsil eden yazarların sadece alt kültürün edebiyatını yapmaları bazı problemler yaratmakta ve ülkenin yabancılar tarafından yanlış değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan bazı yazarların yalnızca alt sınıfın yaşamını anlatması üst ve orta sınıfa ve onun meselelerine değinmemesi hoş görülebilir bir durum değildir.

Özlü diğer bir mektubunda bazı Türk düşünürlerinin Türkiye'yi yanlış tanıttıkları için yurtdışındaki insanların bu ülkedeki herkesi "köylü" gibi gördüğünü ifade etmektedir. Yabancıların Türkiye'yi geliştirmekte olan değil, geri kalmış bir ülke gibi görmelerinin yazarı oldukça üzdüğü anlaşılmaktadır:

"Geçen gün burada ünlü bir Brezilyalı yazar, bir Amerikalı ve ben okuma yaptım. İki tane Pavese varyasyonu okudum. Salon ağlayacak gibi oldu. (...) 2-3 radyo programı yaptılar benimle. "Türkiye'de böyle düşünen insanlar var mı?" diyorlar... Bizim D., E. gibi (düşünürlerimiz) Türkiye'yi o denli tanıtmamış ki, herkes bizi şalvar giyer, başını örter, yazsa yazsa geri kalmış bir toplumun geri, egzotik öykülerini yazar diye düşünüyor... Neyse bu konuları geldiğimde sana daha ayrıntılı anlatırım." (s.30)

Mektuplardaki diğer bir mesele de topluma yön vermesi beklenen kimi aydınların cahilliği sorunudur. Bilgi birikiminden yoksun olmasına rağmen kendini geliştirmeyen dar bakış açılı aydınların yarattığı zafiyet gerek ülke içinde gerekse yurtdışında Türk toplumuna zarar vermektedir. Bu bakımdan

Almanya'daki Türk aydınlarının cahil olmaları ve hatalı davranışları nedeniyle Almanların Türklere bakışlarının olumsuz olduğunu söyleyen Özlü, edebiyatın Türkiye'de de cahillerin tekelinde kaldığını ifade eder:

"Aslında Türk aydını olarak görevimiz her zamandan daha çok. O kadar eğitilmesi gereken insanımız var ki. (...) Hele buralarda, edebiyatın hiçbir etkisi yok. Yalnız diğer olaylar gibi bir tüketim aracı. Türkiye'de de edebiyat cahillerin elinde. Cümle kurma estetiği olmayan, düşünceleri de bunamayı kanıtlayan herkes tuttu. Şaşılacak şey. Oysa Can Yücel gibi büyük bir şairin adını bile geçirmiyorlar. (...) Bu C. karısı, "Türkiye'de kadını ilk yazan kadın" falan demiş kitabına. Onlar burada kendi köşelerinde "dilenci hayatı sürüp" dilenci edebiyatı yapıyor. Neyse bu konuları sana gelince anlatırım. Ama buradaki aydın takımı o denli cahil, o denli yanlış davranmış ki, bu Almanya'da "Türküm" demek, bayağı üzücü boyutlara ulaşmış. Bu, Almanların ırkçı tutumundan da kaynaklanıyor ama, biz de radyo programlarını Gönül Yazar çalarak 8 yıldır geçiştirilen aydınlarla neyi temsil edebiliriz?" (s.35)

Türkiye'de toplumsal kültür; baskı, yasak ve korku üzerine kurulmuştur. Günümüzde insan ilişkileri giderek artan bir biçimde bu temel üzerinde ilerlenmekte ve şiddet, istenileni elde etmenin açık bir ifadesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin psikolojik, ekonomik ve fiziksel olmak üzere çeşitli türleri vardır. Baskı ve şiddet, korku doğurur. Bu korkudan da isyan, kaçış veya bunalım açığa çıkar. Aynı zamanda şiddet, karşı şiddeti üreterek kutuplaşmalar yaratır. Özlü de aşağıdaki mektubunda Leylâ Erbil'in nezdinde "çağdaşlarının geriliği nedeniyle cahillerin baskısı altında" kalmış, ilerlemeden yana olan Türk aydınının yaşadığı bunalıma dikkat çekmiş, bu gibi aydınların gelişmiş Avrupa ülkelerinin ilgi çekici kentlerinde kendilerini daha mutlu hissedeceklerini ifade etmiştir:

"Senin bazı sıkıntılara düştüğünü biraz Sezer, biraz da Harald'dan duydum, (...) tabii bunalımlarının nerede yattığını, yıllarla birlikte gelen toplumla ilgili, toplumlarla ilgili, yakın ve uzak insanlarla ilgili, edebiyatla ilgili, edebiyatçılarla ilgili vs... hepsini biliyorum, içten duyuyorum. (...) Türk edebiyatında çığır açmış bir yazar olmana karşın, çağdaşlarının geriliği nedeniyle cahillerin baskısı altında kaldın. Ama bu yalnız sana özgü bir durum değil, tüm ülkelerde örneği var. Seni anlayan, seven, değerini bilen mutlak önemli bir kesim var, bu kesim de hiç de küçük değil. Zamanlara dayanacak bir öncüsün. (...) Paris, New York gibi kentlerde olsaydık, belki başka türlü yaşadık... bilmiyorum." (s.60)

Yazar, her şeye rağmen Türkiye'nin Batılılaşma serüveninde tüm bu olumsuz süreçlerin olumluya çevrileceği umudunu dile getirmekten de geri kalmamıştır:

"Biz, Türkiye olarak gerçekten yalnız kalmış, Batılılaşma sürecinin de artık içinde boğulmuş bir durumdayız, ama bu durumdan belki sıyrılırız." (s.53)

SONUÇ

Leylâ Erbil, Tezer Özlü hakkında yazdığı yazılarda, yazarla ilgili önemli ayrıntılara yer vermiştir. Onu anlamak için ülkenin içinde bulunduğu durumu gerçekçi bir bakışla değerlendirmek gerektiğini ifade eden Erbil, toplumsal şiddet eğiliminin yol açtığı hastalıklar, kaybolan özgürlükler, yitirilen ya da acı içindeki yaşamları vurgulayarak tüm bu meselelerin özellikle kozmopolit Türk aydınının hayatını cehenneme çevirdiğini söyler. Eserde sıklıkla özgürlükçü aydının ülkenin siyasal atmosferinde yaşadığı sıkıntılar dile getirilmektedir. Ayrıca var olan yaşantıyla anlatılan ya da gösterilen yaşantılar arasında hissedilen derin bir fark olduğunu belirtir.

Sosyal ve siyasal baskılar, kışkırtmalar, cinayetler, yasaklar Özlü'yü bunaltmış ve ülkesinden uzaklaştırmıştır.

Özlü de edebiyat çevrelerindeki bazı yazar ve eleştirmenleri dönemlerinin çok gerisinde oldukları ve beğenilerinin ikelliği gerekçesiyle tenkit etmektedir. Bu tarz çevrelerin sadece duygu sömürüsü yani "gözyaşı edebiyatı"ndan anladıklarını belirtir. Kendisini ve Leylâ Erbil'i uluslararası yazarlar olarak nitelendirmekte ve yerel edebiyat yaptıkları için bazı yazarları eleştirmektedir. Ayrıca "köy edebiyatı" gibi "lokal edebiyat" anlayışlarının sonunun geldiğini söyler. Özlü "köylü takımı"yla aralarında ortak bir nokta bulunmadığını çünkü bambaşka dünyaların insanları olduklarını belirttikten sonra Almanya'da yaşayan Türklerin yoksulluğundan, eğitim ve kültür sorunlarından bahseder. Mektuplarında topluma yön vermesi, örnek olması beklenen bazı yazarların cahil, kendi küçük çevrelerinde kapalı kalmış, dünyaya açılmamış olduğundan yakınmakta, kimi kadın yazarları "mahalle ve gün kadını" diyerek küçümsemektedir. Özlü diğer bir mektubunda bazı Türk düşünürlerinin Türkiye'yi yanlış tanıttıklarını, yurtdışındaki insanların bu ülkedeki herkesi "köylü" gibi gördüğünü ifade etmektedir. Yabancıların Türkiye'yi geliştirmekte olan değil, geri kalmış bir ülke gibi görmelerinin yazarı oldukça üzdüğü anlaşılmaktadır. Almanya'daki Türk aydınlarının cahil olmaları ve hatalı davranışları nedeniyle Almanların Türklere bakışlarının olumsuz

olduğunu söyleyen Özlü, edebiyatın Türkiye’de de cahillerin tekelinde kaldığını ifade eder. Yazar, Leylâ Erbil’in nezdinde “çağdaşlarının geriliği nedeniyle cahillerin baskısı altında” kalmış, ilerlemeden yana olan Türk aydınının yaşadığı bunalıma dikkatleri çekmiş, bu gibi aydınların gelişmiş Avrupa ülkelerinin ilgi çekici kentlerinde kendilerini daha mutlu hissedeceklerini ifade etmiştir. Yazar, her şeye rağmen Türkiye’nin Batılılaşma serüveninde tüm bu olumsuz süreçlerin olumluya çevrileceği umudunu dile getirmekten de geri kalmamıştır.

Tüm bu anlatılanlardan hareketle incelediğimiz kitapta Türk toplumunun ve aydınının bir kritiğinin yapıldığını söyleyebiliriz. Toplumsal yapıya yönelik gerçekleştirilen bu gibi dürüstçe ve cesurca eleştiriler yıkıcı davranışların tekrarlanmasını önlemek bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bir toplumun sosyal, siyasal ve kültürel alışkanlıklarının yalnızca iyi yönlerini görüp bunları abartarak sunmak, zamanla gerçekleşen bağlantının kopmasına sebep olacaktır. Toplumsal yapının zararlı ve tehlikeli tarafları irdelenmelidir ki bireyler yaşamlarına yönelik tehditlerin bilincinde olarak hareket edebilsinler.

KAYNAKÇA

- Akdik, H. Melek (2019). Tezer Özlü Yazınında Kadınlık Durumu ve Öznenin Varoluş Umudu. *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, S. 12, s. 110-125.
- Aksu, Şener (2009). *Yaşanılan-Otorite İlişkisi Açısından Devrim*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Camiciotti, G. Del Lungo (2014). Letters and Letter Writing in Early Modern Culture: An Introduction. *Journal of Early Modern Studies*, S. 3, s.17-35.
- Crowther, M. Owens (2007). *How To Write Letters*. New York: Garden City Publishing Company.
- Çankaya, Erol (2013). Türk Köyü Köy Edebiyatına Nasıl Yansıdı? Köy Enstitülü Yazarlarda Tematik Eğilimler. *Turkish Studies*, S.7, s. 49-64.
- Erbil, Leyla (2014). *Tezer Özlü’den Leylâ Erbil’e Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gümüş, Sibel (2016). *Tezer Özlü’nün Eserlerinde Bunalım Edebiyatının Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Letters About Literature, <http://read.gov/documents/LAL-Teaching-Guide-REVISED.pdf>, Erişim Tarihi: 8.02.2020.
- Mendel, Gérard (2005). *Bir Otorite Tarihi Süreklilikler ve Değişiklikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçelebi, Hüseyin (2006). *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1951-1960)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, Necmi (2015). *Tezer Özlü ve Leyla Erbil’in Dostluğuna Bir Gezinti ya da ‘Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu’ Tezer Özlü’ye Armağan*. İstanbul: YKY.
- Typologies of Violence and Peace, <https://rlp.hds.harvard.edu/our-approach/typologies-violence-and-peace>, Erişim Tarihi: 26.02.2019.
- Weber, Max (2013). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Xosiyatkulovna, N. Xodjaqulova (2018). Teaching Formal Letter Writing. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, S. 8, s.66-70.
- Yiğit, Şerif Nermin (2010). *Tezer Özlü’nün Yaşamı, Yazımsal Kişiliği Yapıtları ve Kurmaca Metinlerinde Cesare Pavese Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yücel, Tahsin (1953). *Sanat Unutulunca*. Varlık, S. 406, s. 6.